A MAGYAR KÖLTÉSZET KINCSESTÁRA

Csokonai

A MAGYAR KÖLTÉSZET KINCSESTÁRA

Előkészületben

Babits Mihály I–III.

Megjelent

Arany János I–V. kötet
Csokonai Vitéz Mihály
I–II. kötet
Tóth Árpád
Juhász Gyula I–II. kötet
Petőfi Sándor I–IV. kötet
Dsida Jenő
Kisfaludy Sándor
és Kisfaludy Károly
Kosztolányi Dezső
I–II. kötet
Janus Pannonius
és Balassi Bálint
XVI. századi költőkből
Tompa Mihály
Berzsenyi Dániel
és Kölcsey Ferenc
Népköltészet
Vörösmarty Mihály
I–III. kötet
Szép Ernő
Kassák Lajos
Komjáthy Jenő
A XVII. század költői
A kuruc költészet
Gvadányi József
és Fazekas Mihály
Illyés Gyula
Zrínyi Miklós
Népballadák
Ady Endre I–III. kötet
A Nyugat első nemzedéke
Reviczky Gyula
Áprily Lajos
Amade László
és Faludi Ferenc
Erdélyi József
Radnóti Miklós
A magyar klasszicizmus
Füst Milán
A XVIII. század költői
Weöres Sándor I–III. kötet
Nagy László
A magyar romantika
József Attila I–II. kötet
Sinka István
Jékely Zoltán
Vajda János
Nemes Nagy Ágnes

CSORBA GYŐZŐ

VÁLOGATOTT VERSEI

UNIKORNIS KIADÓ
BUDAPEST

A MAGYAR KÖLTÉSZET
KINCSESTÁRA

A sorozatot szerkeszti
LATOR LÁSZLÓ

59.
KÖTET

CSORBA GYŐZŐ

válogatott versek

A tipográfia és kötésterv
KOCSIS JÓZSEF munkája

Szerkesztette és az utószót írta
TÜSKÉS TIBOR

Ezt a sorozatot 1993-ban
FITZ JÓZSEF könyvdíjjal jutalmazták

ISSN 1216-5611
ISBN 963 427 175 8

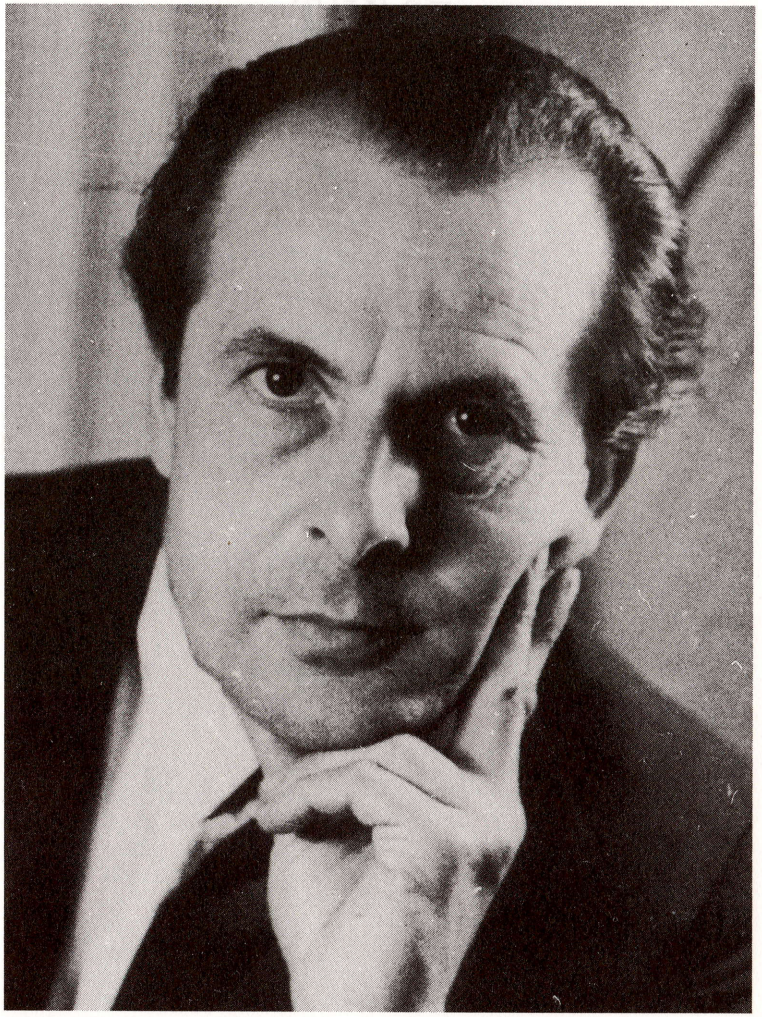

Csorba Győző

A kiadásért felel *Grasselly István*
Műszaki szerkesztő *Nagy Margit*
Irodalmi szerkesztő *Nagy Sándorné*

Ez a könyv a Dunaújvárosi Finompapírgyár Kft. által gyártott
Biancoprint papírra készült
A táblaborító a *Winter & Co. (Basel)* által készített
IBL Jebra anyag

A borító táblavéseteit, arany- és dombornyomóit
a Vésnök Kft. (1135 Bp., Jász u. 35/A) készítette
Felelős vezető *dr. Csontos Sándor* ügyvezető igazgató

Szedte a Fényszedő Központ Kft. (960255/10)

A sorozat Kiváló Minőségű Nyomdaipari Termék díjat nyert 1997-ben

Készítette a Kossuth Nyomda Rt.
Felelős vezető *Székely Károly* elnök-vezérigazgató

ISBN 963-427-175-8
9 789634 271758

A MAGYAR KÖLTÉSZET KINCSESTÁRA
sorozat 1992–95-ig megjelent kötetei sorszám szerint:

1–5 Arany János összes költeményei I–V.
6–7 Csokonai Vitéz Mihály I–II.
8 Tóth Árpád
9–10 Juhász Gyula I–II.
11–14 Petőfi Sándor I–IV.
15 Dsida Jenő
16 Kisfaludy Sándor és Kisfaludy Károly
17–18 Kosztolányi Dezső I–II.
19 Janus Pannonius és Balassi Bálint
20 XVI. századi költőkből
21 Tompa Mihály
22 Berzsenyi Dániel és Kölcsey Ferenc
23 Népköltészet
24–26 Vörösmarty Mihály I–III.
27 Szép Ernő
28 Kassák Lajos
29 Komjáthy Jenő
30 A XVII. század költői
31 A kuruc költészet
32 Gvadányi József és Fazekas Mihály
33 Illyés Gyula
34 Zrínyi Miklós
35 Népballadák
36–38 Ady Endre I–III.

A MAGYAR KÖLTÉSZET KINCSESTÁRA
sorozat 1996-ban megjelent és 1997-ben megjelenő
kötetei sorszám szerint:

39 A Nyugat első nemzedéke
40 Reviczky Gyula
41 Áprily Lajos
42 Amade László és Faludi Ferenc
43 Erdélyi József
44 Radnóti Miklós
45 A magyar klasszicizmus
46 Füst Milán
47 A XVIII. század költői
48–50 Weöres Sándor I–III.

1997-es kötetek:

51 Nagy László
52 A magyar romantika
53–54 József Attila I–II.
55 Sinka István
56 Jékely Zoltán
57 Vajda János
58 Nemes Nagy Ágnes
59 Csorba Győző
60–62 Babits Mihály

A sorozat (visszamenőleg is)
kedvezménnyel előfizethető
UNIKORNIS KIADÓ
1055 Budapest, Stollár Béla u. 22.
Telefon: 331-1592

A NAGY MAGYAR MESEMONDÓK sorozatban megjelent és 1997-ben megjelenő kötetek sorszám szerint:

1995–1996-ban megjelent:

1 *Jókai Mór:* A tengerszem tündére
2 *Móricz Zsigmond:* A nehéz kétgarasos
3 *Gárdonyi Géza:* Szüleim gyémántja voltam
4 *Arany László:* Fehérlófia

1997-ben megjelent:

5 *Mikszáth Kálmán:* Beckó vagy Bolondóc
6 *Erdélyi magyar népmesék:* A tizenkét királykisasszony
7 *Krúdy Gyula:* A zöld kaftán
8 *Móra Ferenc:* A jó Isten kenyérsütögetője

A sorozat (visszamenőleg is) kedvezménnyel előfizethető

UNIKORNIS KIADÓ
1055 Budapest, Stollár Béla u. 22.
Telefon: 132-1592

A magyar ifjúsági irodalom legjavából nyújt válogatást az Unikornis Kiadó új sorozata a MAGYAR IFJÚSÁGI REMEKÍRÓK

Egyaránt ajánljuk a szépirodalmat, a történelmi műveket, vadásztörténeteket, valamint az izgalmas kalandregényeket kedvelőknek

A sorozat 1997-ben megjelenő kötetei:

Örsi Ferenc: A Tenkes kapitánya
Szabó Magda: Álarcosbál
Dékány András: Robinson utolsó kalandja
Kittenberger Kálmán: A Kilimandzsárótól Nagymarosig

A sorozat (visszamenőleg is) kedvezménnyel előfizethető

UNIKORNIS KIADÓ
1055 Budapest, Stollár Béla u. 22.
Telefon: 131-6464

A MAGYAR DRÁMA GYÖNGYSZEMEI
1994–96-ban megjelent és 1997-ben megjelenő kötetei
sorszám szerint:

---

1 Nagy színházi siker volt
2 Egyfelvonásosok a 19. és 20. századból
3 Madách Imre válogatott drámái
4 Iskoladrámák a 18. századból
5 Reneszánsz és barokk drámák
6 Bródy Sándor drámáiból

1997-es kötetek:

7 Csiky Gergely válogatott drámái
8 A néma levente és más költői játékok

A sorozat (visszamenőleg is)
kedvezménnyel előfizethető

UNIKORNIS KIADÓ

1055 Budapest, Stollár Béla u. 22.
Telefon: 131-6464

JULES VERNE összes művei
címet viselő induló új sorozatunkra szeretnénk felhívni
Kedves Olvasóink figyelmét. Kiadónk hagyományaihoz
híven díszkiadású, bőrkötésű kötetei az író összes műveit
tartalmazza. Az ismert nagy sikerűeket csakúgy,
mint a Magyarországon eddig még nem publikáltakat is.
Minden kötetet 15–20 új könyvillusztráció ékít.

1997-ben megjelenő kötetek:

A DUNAI HAJÓS
A KÜLÖNÖS VÉGRENDELET
A SZAHARA TENGERE
GRANT KAPITÁNY GYERMEKEI I–II.

A sorozat előfizethető kedvezménnyel a Kiadóban,
de amennyiben előfizetője a Könyvkiadó bármelyik
sorozatának, a szokásos előfizetői százalékon felül,
5% szuper kedvezményben részesül.

A sorozat (visszamenőleg is)
kedvezménnyel előfizethető

UNIKORNIS KIADÓ

1055 Budapest, Stollár Béla u. 22.
Telefon: 131-6464

A fű

„A fű vagyok; mindent betemetek"
C. Sandburg (Szabó Lőrinc ford.)

A fű alól is a virág
még a sírárkok közül is

A fű a fű nem a tömeg
a fű a fű a szürkeség
a sokízű a sokszínű
lelkek alján mint por
leülepszik
A fű a fű
nem a tömeg: a millió
egyetlenből támadt sereg
mely együtt több százszorta mint
az egyek szimpla összege
a fű a fű a számtani
művelet tárgya
Betemet
lehet hogy mindent betemet
a fű de mégse győz a fű
mert valahonnét mag röpül
s a fű közül virág bomol
s a fű a fű akármilyen
hatalmasnak látszik csak a
virág ad értelmet neki

Utószó

Csorba Győző
(1916–1995)

Csorba Győző a huszadik századi magyar irodalom sajátos hangú, egyéni életutat járó költője. Jékely Zoltánnál, Rónay Györgynél, Weöres Sándornál három évvel fiatalabb, Pilinszky Jánosnál, Nemes Nagy Ágnesnél öt, illetve hat évvel idősebb. Nevét a kortársi kritika és az irodalomtörténet-írás hol a *Nyugat* harmadik, hol negyedik nemzedékének a tagjaival emlegette együtt. Tulajdonképpen mindkét „besorolás" pontatlan, megkérdőjelezhető: Csorba versei nem voltak olvashatók a *Nyugat*ban, s a folyóirat örökébe lépő *Magyar Csillag* is mindössze két versének adott helyet. (A *Nyugat* csupán Jankovich Ferenc értetlen és felületes kritikáját közölte Csorba első versesfüzetéről, a *Mozdulatlanság*ról.) Továbbá Csorba nem publikált a *Nyugat* negyedik nemzedéke fórumának számító *Újhold*ban sem. Csorba Győző 1916. november 21-én született Pécsen, és ugyanitt halt meg hetvenkilenc éves korában, 1995. szeptember 13-án. Életének csaknem hét évtizede alatt fél évnél tovább nem volt távol szülővárosától. Életútjának ez a vonása a fent említett neveknél sokkal inkább a század magyar költői közül a mindvégig vidéken élő társakhoz, a szegedi Juhász Gyulához, a debreceni Gulyás Pálhoz, az erdélyi Dsida Jenőhöz, a kaposvári Takáts Gyulához kapcsolja.

„Pécsett, Vilmos utca 23-ban / születtem, kilenc közül nyolcadiknak" – írja *Ocsudó évek* című önéletrajzi költeményében. Szegény és népes család gyermeke. Anyja alföldi parasztlány, aki Dunavecséről, a „kis lak" falujából került a fővárosba, s ott ismerkedett meg későbbi férjével, aki iparos ember, MÁV betűíró volt. A költő élete az örökölt szegénység mellett két hiánnyal indult: fél karral született (egész életében csak bal kezét nyújthatta kézfogásra), valamint korán, tizenegy éves korában elvesztette apját (halála mindvégig nehezen gyógyuló sebe a költő életének). A tehetséges kisdiák, noha református, középiskolai tanulmányainak nyolc évét a pécsi jezsuita gimnáziumban végzi. Érettségi után – bár a pécsi Erzsébet Tudományegyetemnek volt bölcsészettudományi kara is – a biztosabb megélhetést kínáló jogi pályát választja, és az egyetem jog- és államtudományi karára iratkozik. Itt szerez diplomát és doktorátust. Az idegen nyelvek ismeretét főként középiskolai tanárainak köszöni, irodalmi műveltségét, a magyar és a világirodalomban való tájékozottságát önműveléssel, olvasással szerzi meg. Tanulmányai, olvasmányai, fordításai révén korán kialakul filozófiája, egyéni világképe. Az emberi élet alapvető kérdései foglalkoztatják: élet és halál, hit és kételkedés, Isten és ember, természet és tudomány, szellemi és anyagi világ, evilági és túlvilági élet kérdése és egymáshoz való viszonya. A nyarakat hosszú ideig víz mellett, Dunafalván élő ro-

konainál tölti. Pécsen mindig kertes házban lakik, ahol közvetlen érintkezésben lehet a természettel. Élete derekán a Balaton mellett vásárol telket és épít házat. A kert, a természet „tanítása" életszemléletének meghatározó eleme.

Első verseskötete, a *Mozdulatlanság* – saját kiadásában, instruálásból összenélkülözött pénzén – 1938-ban jelenik meg. Ófrancia nyelvből fordított munkája, Hélinant *A Halál versei* című könyve 1940-ben lát napvilágot. A két világháború között, a harmincas években Pécs a szellemi élet területén számos értéket mutatott föl. Az egyetem kiváló professzorokat és tehetséges diákokat vonzott magához. Itt tanított – többek között – Fülep Lajos, Kerényi Károly, Thienemann Tivadar, itt tanult Takáts Gyula, Tatay Sándor, Weöres Sándor. 1931-ben megalakul a pécsi Janus Pannonius Irodalmi Társaság, melynek vezetésében Kodolányi János, Surányi Miklós, Várkonyi Nándor vállalnak szerepet. Csorba Győző első versesfüzetének legnagyobb „hozadéka" Várkonyi Nándor barátsága. Csorbát 1940-ben fölveszi tagjai sorába a Janus Pannonius Társaság, majd amikor az irodalmi társaság 1941-ben megindítja folyóiratát, a *Sorsunk*at, a főszerkesztő Várkonyi Nándor meghívja a lap munkatársának, és bevonja a szerkesztői munkába is. A társaság és a folyóirat révén kerül szoros baráti kapcsolatba Weöres Sándorral. 1943-ban megjelenik *A híd panasza* című második verseskötete.

1944-ben megnősül. Már ezt megelőzően állást vállal: előbb a városi közigazgatás tisztviselője, majd a Pécsi Városi Könyvtár vezetője. Később három lánya születik. 1945-ben, amikor a *Sorsunk* kénytelen megjelenését szüneteltetni, *Év* címmel folyóiratot szerkeszt, melynek csupán egyetlen száma lát napvilágot, de fontos publikációkkal (többek között Kodály Zoltán, Martyn Ferenc írásaival). Amikor 1946-ban a *Sorsunk* újraindul, ismét – Bárdosi Németh Jánossal együtt – a lap társszerkesztője (egészen a lap megszüntetéséig, 1948-ig). 1947-ben Baumgarten-jutalomban részesül, ebből tudja megjelentetni ugyanabban az évben harmadik verseskötetét, a *Szabadulás*t. 1947–1948 telén fél évet Olaszországban tölt, kiváló emberekkel együtt (többek között Ferenczy Bénivel, Fülep Lajossal, Lengyel Balázzsal, Nemes Nagy Ágnessel, Pilinszky Jánossal, Takáts Gyulával) a Római Magyar Akadémia ösztöndíjas lakója. Amikor hazatér, a politikai fordulat, a diktatúra légritka levegője várja. A korszak irodalompolitikai kívánalmai szerinti verseket nem ír, a folyóiratokból kiszorul, kötete nem jelenik meg. Többnyire fordít: magyarra ülteti át Goethe *Faust* című drámai költeményének második részét. Bár a helyi irodalmi élet eseményeiben jelen van (mind a három számot megért, 1949-es *Dunántúl*, mind az 1952 és 1956 között megjelenő *Dunántúl* című folyóirat szerkesztésében részt vesz), új önálló könyve, az *Ocsúdó évek* csak 1955-ben jelenik meg. 1957-ben József Attila-díjjal tüntetik ki.

1959 több tekintetben fordulópont pályáján. Megjelenik új verseskönyve, *A szó ünnepe*, megjelenik Goethe- és Brecht-fordításkötete, bekapcsolódik a *Jelenkor* folyóirat szerkesztői munkájába. *A szó ünnepe* az első kötete, mely fővárosi kiadónál, a Magvetőnél lát napvilágot, ezt követően minden további kötetét (új versanyagot tartalmazó tíz verseskötetét, három versválogatását, valamint *Összegyűjtött verse*it) ez a kiadó jelenteti meg.

1952-től a Pécsi Városi Könyvtár örökébe lépő Baranya Megyei Könyvtár munkatársa, előbb csoportvezetője, majd igazgatóhelyettese. 1976-ban innét vonul nyugdíjba. Három lánya férjhez megy, unokák születnek, családja nő, terebélyesedik. Többször jár könyvtárosi és írószövetségi kiküldetéssel, ösztöndíjjal vagy magánlátogatóként külföldön, Lengyelországban, Belgiumban, Olaszországban, Franciaországban, Jugoszláviában, Németországban, azonban a nyarakat legszívesebben a Balaton mellett vagy pedig pécsi kertjének gyümölcsfái és virágai között tölti. Írói munkásságáért több kitüntetésben részesül (helyi művészeti díjakban, újabb József Attila-díjban, majd 1985-ben – elsőként a vidéken élő írók közül – Kossuth-díjban). Bár volt lehetősége, hogy a fővárosba költözzön (1960 táján a Magvető Kiadó hívta lektornak), soha nem vágyott Budapestre, élete végéig a vidéken élő költő sorsát vállalta. Vállalta a vidéki lét hátrányait (a kései elismerést, a kiszorulást a különféle névsorokból, írói „táborokból"), ugyanakkor ismerte, elfogadta, megbecsülte és „kihasználta" a vidéki lét előnyeit (a kimaradást az irodalmi és politikai csatározásokból, a személyes emberi kapcsolatok, a barátság melegét). Úgynevezett családi költészete, több versének dedikációja jelzi azokat a kapcsolatokat, azt az emberi közeget, ami oly fontos volt számára, amelyben jól érezte magát. A fiatal pécsi pályatársak, az induló írók élete végéig hozzá vitték írásaikat bírálatra, véleményezésre.

Hetvenéves kora után súlyos betegségek kínozzák, műtéteken esik át, egyre több időt tölt kórházakban. Ha nem kerülhette is el a testi szenvedés kínjait, hetvenkilencedik évének betöltése előtt a jó halál kegyelmével ment el: maradandó, sebezhetetlen, tiszta fényű életművet hagyott maga után.

*

Csorba Győző azok közé a kevesek közé tartozott, akik József Attila költészetének jelentőségét már a költő halála évében tévedhetetlen biztonsággal fölismerték. A vidéken élő, mindössze huszonegy éves költő 1937 decemberében írja (és legelső kötetében közli) *Egy halott költőhöz* című, József Attila emlékének ajánlott versét. „Eddig nem szólhattam veled, / mert nem találkoztunk soha, / s nem láttam, csak fényképedet, / s csak verseid sok hűs sora / esőzött rá szivemre. / / Most többé nincs akadály; / ha megidézlek, megjelensz: / tehetőssé tett a halál. / Úgy jártál, mint a volt-lelenc, / kit gróf fogad örökbe" – kezdi a költeményt. A költő-elődben – ahogyan ezt prózai nyilatkozataiból is tudjuk – mindenekelőtt a modernség fogalmának megtestesítőjét, a magyar líra megújítóját látja. A rend, a törvény, a szép szó, a tiszta beszéd olyan József Attila-i alapértékek, amelyeket Csorba Győző is magáénak vall, s kulcs-fogalmakként költészetébe épít. Emellett a vers még valamire fölhívja a figyelmünket: a költő a maga és a költő-elődd személyes, tragikus sorsában valamiféle analógiás kapcsolatot lát. „Sokan talán nem értenek; / én igen: s, ha szólítalak, / bizalmasan megkérdelek: / milyenek arra az utak? / Roppant menős a kedvem." – E sorok zárják a verset. Ez nem azt jelenti, mintha a fiatal Csorbát az önpusztítás vágya fenyegetné, sokkal inkább azt, hogy már indulásakor költészetének alapproblémájává az emberi létezés egyik legégetőbb kérdése, az elmúlás, a halál gondolata válik. A József Attila emlékét idéző verstől kezdve Hélinant *A Halál verse*inek fordításán és a *Szabadulás* című kötetben olvasható *Új Halál-verse*ken át egészen az utolsó kötet, a *Csikorgó* legsúlyosabb darabjaiig azzal viaskodik a költő: miért születtünk, ha meghalunk; létünket nem magunk akartuk, de nincs elég erőnk ezt a létet megszüntetni. Nem egyszerűen arról van szó, hogy Arany vagy Babits öregkori lírájával rokoníthatók Csorba kései versei, hanem arról, hogy a század magyar költői közül alighanem a legerőteljesebben, a legsúlyosabban, a legelemibben és a legsokoldalúbban Csorba Győző lírája fogalmazza meg a test gyöngeségeibe, a

halálba, a pusztulásba, az elmúlásba beletörődni nem tudó mai ember kérdéseit. A szülőket, rokonokat, költőtársakat, barátokat elsirató verseknek ez éppúgy vezérmotívuma, mint a költői szó maradandóságát, a költészet értelmét és továbbélését mérlegelő ars poetica-szerű verseknek, vagy a kert motívumaiban, a táj énekeiben, a növények, a gyümölcsfák, a virágok sorsában példázatot látó költeményeknek. Az epigramma, a groteszk iránti fogékonyságát, iróniáját és öniróniáját is alighanem ez hívja elő. Mindig nyugtalan, a legfőbb kérdésekre nem tud válaszolni csak igennel és nemmel, alapvetően kételkedő alkat. A költészet sajátos ajándéka, transzfigurációja, hogy ezek a komor tónusú, gyakran a kegyetlenségig nyers hangú, Istennel viaskodó, máskor csaknem gyermeki hittel és bizalommal Istenre hagyatkozó versek kioldják az olvasó szomorúságát, és sajátos „pesszimizmusukkal" végső soron élni segítenek.

Csorba Győző költészete – a József Attila-i indítás mellett, pontosabban: után – még egy meghatározó érintést kapott: a Weöres Sándorral kötött barátság, Weöres lírájának megismerése és e líra által közvetített szürrealizmus révén. E hatás feldolgozása, felszabadító működése Csorba harmadik kötetében (címe is milyen jellemző) a *Szabadulás*ban tetten érhető. Sőtér István a híres antológiájában (*Négy nemzedék – élő magyar költők,* 1948) ezt érzékelte (és ezt dicsérte) Csorba költészetében: „Fordulata valóban *felszabadulás:* egy félig néma, vagy legalábbis félhangon dünnyögő világ legmerészebb hangjai szabadultak fel új verseiben, meghökkentő képek, alig is megszokható párosodások – elvontan ugyan, de az elvontság irigylendően szabad szárnyalásával, a szabadulás ékesszóló biztonságával." Csorba tehetségének erejét, költészetének súlyát bizonyítja, hogy nem vált sem egy művészeti stílusirány, a szürrealizmus követőjévé, és nem sorolt be Weöres Sándor szolgai követői, tanítványai közé sem. A külső érintés azt segítette, hogy korán megtalálja saját stílusát, a költői alkatához, természetéhez illő hangot, egyéni kifejezőeszközeit, versalkotó „módszerét". Csorba költészete nem irányokat, áramlatokat követ, nem népi és nem urbánus, nem tradicionális és nem avantgárd, nem személyes és nem személytelen. A „funkcionális" versbeszéd híve, azaz e lírában minden elemnek helye van, minden eszköz fölhasználható, „csak" éppen annak az elemnek, eszköznek esztétikai szerepe, helye, „funkciója" legyen a versben. A „séta és meditáció", a „nézni és beszélni", a megfigyelni és értékelni, az elemeire szedni és összerakni, az analízis és a szintézis egyaránt fontos számára. Csorba zárkózott, nem kitárulkozó alkat, elhárítja a személyes líra, a hangulati költészet jellemzőit, de soha nem zárta ki magából emlékeit, élményeit, tapasztalatait, akár a költészet leíró, elbeszélő, epikus mozzanatait, ha mögöttük mélyebb tartalmakat, erkölcsi igazságot, a létkérdésekre adható választ sejtett meg. Ezért a leghétköznapibb élmények (például egy balatoni fürdőhely napi bosszúságai) megformáltan, sajátos versnyelven éppúgy beépülnek lírájába, mint a közösség, a nyelv, a költészet sorsáért felelősséget érző ember töprengései. Tárgyiasság és személyesség nála nem egymást kizáró, hanem egymást feltételező fogalmak, értékek. Nála a versbeszéd legfontosabb jellemzője a tömörség. Amíg annyi mindenben a dialektikus látásmód híve, ennek ellentétét, a lazaságot, a cifraságot soha nem fogadta el, másban soha meg nem bocsátotta. Kitűnően ismerte a klasszikus formákat (a szonettet, az időmértékes és a hangsúlyos verselés szabályait), a tiszta és világos versépítkezést, a követhető mondatalkotást, ugyanakkor formavilága roppant változatos (a prózavers, az interpunkció nélküliség is belefér), sőt vannak egyéni nyelvi és formai

újításai is, például a sorvégi szóelválasztás, illetve a szókincs felfrissítése köznyelvi és idegen eredetű elemekkel.

*

Csorba Győző költészetéből – az *Összegyűjtött versei*n (1978) kívül – eddig négy nagyobb válogatás jelent meg: *A lélek évszakai,* 1970; *Válogatott versek (1945–1975),* 1979; *Vissza Ithakába,* 1986; *Kétféle idő,* 1995. Ezek a válogatások nemcsak különböző időben, hanem eltérő célzattal is születtek, de az anyag elrendezésében mindig a költő szándékát követték. Csorba Győző pályája során (az *Ocsúdó évek* 123 tízsorosát nem számítva) mintegy ezerszáz költeményt írt. Versei folyóiratokban és kötetbe gyűjtve csaknem kivétel nélkül nyomtatásban megjelentek. A posztumusz kötetté lett *Csikorgó Szekrényfiók* című ciklusa mindössze harminckét – korábbi kötetekből kimaradt – verset tartalmaz. Tudomásom szerint a költő hagyatékában további jelentősebb, eddig publikálatlan versanyag nem maradt. Verseit Csorba Győző már első megformálásuk és közlésük idején véglegesnek tekintette, a későbbi újraközlések során szövegükön nem változtatott.

A jelen válogatás Csorba Győző lírájának mintegy ötödét, kétszázötven verset és az *Ocsudó évek* részletét tartalmazza. Az összeállítás, az anyag kiválasztása és elrendezése (a költői pályát kísérő kritikai recepció hangsúlyainak figyelembevétele mellett) a válogató ítéletét és ízlését tükrözi. A mennyiségnek a rendelkezésre álló terjedelem szabott határt, a versek kiválasztásában a költői világkép legjellemzőbb mozzanatainak fölmutatására törekedtünk, az anyag elrendezésében pedig az időrendet, a kötetek sorrendjét követtük. Az anyag évszakok *(Tavasz, Nyár, Ősz, Tél)* szerinti beosztását *A szavak bolyhai* című Csorba-kötet egyik verse, a *Verkli-körökben* hatására, a versben szereplő metaforák (a nagy kör, változás, évszakok csereberéje, törvény, télre tavasz jön, idő, ismétlés stb.) sugalmazására választottam. A szövegközlés számára forrásul egyaránt szolgáltak a költő eredeti, valamint válogatott kötetei.

A Csorba Győző közelében, a vele való barátságban eltöltött csaknem négy évtizednyi idő, a róla a *Kortársaink* sorozatban írt (Akadémiai Kiadó, 1981) s általa jóváhagyott monográfiám talán feljogosít és reménnyel tölthet el, hogy a költő – ha tehetné – a jelen válogatást is vállalná, s egyetértésével adná az olvasó kezébe.

Tüskés Tibor

MOZDULATLANSÁG

MOZDULATLANSÁG

A levegő most megmeredt,
mint a kocsonya vagy a jég.
Ha kézzel ráznám meg a fát,
se moccantaná levelét.

Hangok, miket a villamos
ver vagy a döcögő kocsik
vagy játszó gyermekek hada,
mely százrétűn kiáltozik:

úsznak a csönd-víz tetején,
s bukkannak, buknak, mint a nagy
tavak tetején zuhogó
napban a jókedvű halak.

A levegő most megmeredt;
nem lélegzik a föld, az ég.
Úgy megmeredt a levegő,
mint a kocsonya vagy a jég.

EGY HALOTT KÖLTŐHÖZ

József Attila emlékének

Eddig nem szólhattam veled,
mert nem találkoztunk soha,
s nem láttam, csak fényképedet,
s csak verseid sok hűs sora
esőzött rá szivemre.

Most többé nincsen akadály;
ha megidézlek, megjelensz:
tehetőssé tett a halál.
Úgy jártál mint a volt-lelenc,
kit gróf fogad örökbe.

Hát mondd: a vad vasszörnyeteg
hogy szétszaggatta húsodat,
mondd: fájt-e úgy mint életed
során akár egy pillanat,
amikor tisztán láttál?

Mondd: ugye lelked kacagott,
amikor végre szabadult,
és a sok véres cafatot
vígan otthagytad, mint a múlt
évi bőrét a kígyó?

Mondd: ugye jobb most: örökös
remegés árnya nem inog
benned belül és öreges
nyugalmad van, mint, ha kifogy
a vihar és mély csönd lesz?

Lám mégis, Költő, szívedet
nagyon sajnálom; úgy igaz,
hogy a levegő hidegebb,
mióta éber-parazsas
színe-heve megdermedt.

A négy fal közé kényszerít majd a hideg. Az ablakon
betódulnak a gyász kietlen képei,
s belülről gazdagon sugárzik szét a biztatás
– temetőkápolnából hívők éneke.

És én is elbírom. Jut majd elég belőled
számomra is. Az éjszakák fagyában megmelengetsz.
Szemébe mondom a hivalgó pusztulásnak
igazságod győzelmes érveit.

Mi lesz?

A test nyelvét a testünk mindinkább megtanulja.
Köztünk a szó erőtlen s lassan fölösleges lesz. –
Fölér-e bármiféle fennkölt beszéd a kedves
kezével – főm lehajtva midőn hajamba túrja?

Szorongások, csapások – terelheted figyelmem –
csukott szád sarkain s a szemed színében élnek.
Ne szólj! – hiába volna; akkor se szólj, ha kérlek:
a nyelv dadogni tud csak e tiszta, ősi nyelven.

Ó, már előre borzaszt: mi lesz, ha majd a rémes
szót testünk mondja már, és a másik érti is már,
s közben fecsegve, csalva ködöt ver a hamis száj
méltatlan gyöngeséggel e szép őszinteséghez?

Ars amatoria

Fortélyos alakoskodás
kell, hogy a végén lángoló
meztelenséggel elfeküdjék
odaadó
eszközként karjaidban.
– Tanulj, tanulj, ne a fonákját,
a színét lásd! De tedd azért
e szép játék szabályát!

Mert mégse csak a test, a test...
A bőrön, véren, rostokon
átsüt egy másik, átsüt egy
fénylőbb izgalom.

Hűs rend felé

A föld alá, a föld alá
bújik az élet, – ott is élet.
Bitang napok meg éjszakák
zsandárjai gyötörtek érted.
Reméltem? Mit? Remélhetetlent.
Tűrtem a szív s az idegek
tobzódását, hogy érthetetlen,
komor tájakra vigyenek.

Hagytam: kuszálódjék körém
a zűrzavar. Jó volt a tiszta
hidegből bolyhai közé
lapulni vissza;

és várni, várni még, mikor már
az agy rég tudta volna, hogy
haszontalan, (sorsom latolván
ha csak kicsit józan vagyok). –

Most hökkenten nézek körül:
csönd és üresség és üresség.
Arcomra lassan rákövül
a mélyből sarjadó ijedtség.

Indulnék, s hűtlen lesz a láb,
szemben a hűs rend csillagával,
szívemben indulnék tovább
a túl-túlcsorduló halállal.

LÉLEK ÉS ŐSZ

RITMUS, REND, ZENE

Így szabálytalanul szabályos.
A kis káosz nagy geometria.
Görbe ágak közt görbe szél,
örvény a lélek mélyein,
alvás, evés, szeretkezés,
henyélés, munka: ködgomoly,
nyúló, forgó, magába botló,
hunyászkodó, erőszakos,
földön fekvő, ágaskodó,
s mind együtt: ritmus, rend, zene.

Szívig hat a csecsemősírás,
velőkig a halálüvöltés,
ez is, az is forgat, zilál.
Káprázatos, mi van a réten,
lapulevél-árnyéknyi réten,
egy csöppnyi vízben, fönt az űrben,
macskaszemben és kutyaorrban,
népek meg emberek között,
évszázadok árkaiban:
zűrzavar – ritmus, rend, zene.

Holnap vajon mi lesz velem?
Dzsungel-ösvényen értem eddig:
eleven örömök, bajok
fújtak rám fagyot, meleget;
kardok kísértek és ölek,
szövetségek és árulások,
kibuggyanó vér s kacagás.
Akármi lesz holnap velem,
valahány béke, háború:
a vége: ritmus, rend, zene.

VILLANÁSOK

1.

Ha másokkal fölétetem,
akkor lesz élő életem.

Víz-föld-ég-időjáró
négyéltű nincs-gépezetén
aligha juthat
ismeretlen vidékre
annyifelé járt eddig is
nem fölfedez inkább: újratalál
millió évek millió
mérföldjein
mozgott otthonosan
(csak az úttesten át keservesen)

Most én másodszor vesztettem apát

Első apátlanságom
ferdéi egyenesei
fojtódásai lobogásai
lassacskán összeálltak
lassan törvényesültek
már keskenyvágányú vonatra raktak

S jött csoda-nyelvével a vakogó
ugatásával az angyal-beszédű
„Hókusz-pókusz" halomra dőlt a korcs rend
s az új romok között vezetni kezdett

Hát én másodszor vesztettem apát

Víz-föld-ég-időjáró
négyéltű nincs-gépezetén
élő álmait ellenőrzi
És látja már hogy álma szebb volt
látja hogy élni élni jobb volt
és szomorúan visszanéz

Túlzó szájmozgással de hangtalan
(ahogy szoktam) próbálom visszahívni
egyre ismétlem: csak nem érti
a levegőbe írok: úgy sem érti
kérném a tenyerét hogy arra írjak
s nincs tenyere – –

Jobb

A közös nyelv…
Szókincs? Grammatika?
Zörejből lassan nyíló muzsika?
Történelemben, sorsban fölnevelt
külön virágokkal telt, ősi kert?

A szív botlása, hogyha idegen
ég alatt fülbe libben melegen?
Apai intés, anyai bece,
küllős értelmű gyermek-gőgicse?
Jó tanács, ha éjek-napok során
omladóvá torlódik a talány?
S mikor fontosabbá válik a más:
bizonykodó szerelmi vallomás?
„Egy-kettő" összehangoló vezény-
szó a gyakorló élet mezején? – –

Ez is, ez is.
De jobb, ha támadó
kártékonyságra együtt ránduló
védekezés, ha buktatók felett
szinkron szülemlő egy-test lendület,
s míg ón-szín égre szivárvány bomol,
készületlen fölbimbózó mosoly,
jobb, ha forgandó fény-árny-változás
ütem-rendjén ringó szemvillanás:
ha eggyé-szerveződve már a sok
beszélni szótlan szókkal szólva fog.

Tudni kell

Tudni kell, hogy az emberi kapcsolatok között
akad olyan természetű s fokú,
amelyben az egyik fél magatartása
szőröstül-bőröstül felfalja a másikét.
A bibliában például az „Aki felső ruhádat…"
vagy az „Aki arcul üt téged jobb felül…" mondások utalnak erre.
Ilyenkor egyszerűen nem lehet ellenségeskedés,
mert a cselekvésvonalak egyirányúvá fordulnak.
Így áll a dolog az anyák és gyermekek között is.
A mindig áldozó anya szeretetében telhetetlen,
mindenevő, s még a leleményes rosszaság se képes
kifundálni olyant, amit elutasít.
Aztán van ilyesmi a szerelemben is:
ha az egyik szerelmes annyira kitágítja szerelmét,
hogy a másik nem mehet ki belőle,
undorral, hűtlenséggel, faggyal, sőt gyilkossággal sem mehet ki.
Az effajta faló-magatartásúak boldogok és erősek,
talán még a sírba is leviszik boldogságukat,
s valamit a föld is megismer
azokból a legnagyobb titkokból,
melynek révén egy élet emberinek nevezhető.

A VILÁG KÜSZÖBEI

KIFÉSZKELÉSEK

Bertha Bulcsunak

Először még szándékaim szerint
s kedvem szerint csillagágak sugár
irányában (a talán lehetetlen
nem födte föl magát s később se csak
olykor)
Ha lyuk támadt hajlékomon
s befútt a szél odébbálltam vidáman
nem is tudtam nem ismertem mi is
valójában a hideg bólogattam
a didergők sötét zokszóira
sajnáltam őket őszintén de hogy
fázhatnék én is...
Ajtódöndülés
bekattanó zárak fogyó utak
körkörösen szűkülő enyheség
A jelenségek úgy megsűrüsödtek
hogy látnom kell a törvényt bennük és
el is fogadnom
De sikerül-e
északi emberré válnia annak
aki megszokta a déli verőt
s kibírja-e – a szíve nem a bőre –
a valóságos és a lehető
fészkek gyülekvő meghiúsulását?

Inkább biztató

A kísérőjelenségek mások a lényeg ugyanaz
nem az első nem az első ki tudja hányadik
egyszer csak megmozdul valami szilárd
egyszer csak két lábnyom amit ha addig
összecsúsztattak volna milliméter
pontossággal elfödte volna egymást
két lábnyom viszonya bomolni kezd
előbb csupán ütemben hosszúságban
aztán egymástól távolságban is
tehát irányuk mint a „V" két szára lesz
visszhangos üresség nyílik mindenfelől
az agy elfelejti az egyszeregyet
s a fekete s fehér között a különbség kisebbedik
Nem az első kész járatokba ömlik a nehéz üröm
a mell izmainak ismétlődés a terhelés
megszelídülnek újra a buszok és teherautók
segítséget ígérnek gyógyulást
az utolsó pillanatban lép csak előlük el a láb
Az elme érti hogy megint nem érti
okot kutat s biztos hogy nem talál okot
gyakran marad nyitva a szem éjente s nézi a plafont
s hogy vörösség rámázza be reggel mutatja a tükör
Nem az első szomorú lenne hát hogy újra hogy megint
nyomorúság veszteség megverettetés
de nem szomorú lámcsak inkább biztató
hisz aki így bír még érezni akiben
ily éles kín képes teremni még
erősen él az és kíván is élni ha nem tudja is

TÉL

1985–1995

A SZAVAK BOLYHAI

BÚCSÚ-ÉVAD

Inkább kegyetlen nyugalomban
s nem zümmögő aggodalomban

Hiszen mivégre kellenének
a megtévesztő zöngemények

Tudom: mi hogy van – haszna kára
Minek mi árt s mi van javára

Lehet hogy fagy harap szivembe
fejtől lábig dérrel belepve

de a valóság élesebben
festődik meg hideg szememben

és nem kell váratlanra várnom
leselgő rengetegbe járnom

reszketni hogy bármely bokorból
vad zúdul rám s föltépi torkom

Lehet hogy kőkemény kegyetlen
de nyugalom lesz végre bennem

éles határozott határral
nem ingó-bingó változással –

Eljött a búcsú-évad: így jó
ha már mellembe bújt a kígyó

A KÉK MADÁR

Csak ötig tudni számolni
s összezavarni azután
csillagon holdon ámulni
ahogy legkisebb unokám

De okosodva kétkedve
mert bonyolódik a mese
s egyre higgadva mélyedve
gyerekszemmel már sohase

Kérdéseimre kérdeznek
még csak nem is bólintanak
és lassacskán megmérgeznek
a bokros értelmű szavak

Szárnyát lebbenti s elröppen
és meg sem áll a kék madár
s nyújtózik mind didergőbben
négy oldalamnál hét határ

Ha mint a gyermek... Ó bárcsak!...
De aki... Nincs már mit tegyek
És nem jöhet vígabb másnap:
lefelé lefelé megyek

Magányosodás

A magányosodás az elmagányosodás
a végső elmagányosodás mely általában
egyszer jut csak mindenkinek
s ez is csak akkor
mikor a láb a végső
küszöb fölé emelkedik már
Így hát ez általában
inkább csak a halálban
csak akkor gyakorolható
de gyakorolható igen
gyakorolható a szokásos
az élettel sziámi torz ikerként
ahogy én gyakoroltam is elégszer
s elég odaadással
Ismerős a bal mell mélyén az ólom
a gyomorban a remegés
a gondolatok egérfutkosása
a szelíd tárgyak csúfolódó
maszkába öltözése
a tevékenység talajának
hirtelen alágörbülése
hogy a célok sorra lebuknak
Ismerős ismerős nagyon
a menetrendet előre tudom
de most valami még hozzácsapódik
s ez megijeszt

Legújabb fotómra

Először a szememet nézem
(a szem nekem mindent elárul)
Nemrég egy barátom szemében...
s ő nincs is már: a föld alá bujt

Egy frissen készült arc-fotómra
ezért fürkészek most riadtan
Számomra is eljött az óra?
– kérdem magamról és magamban

Vagy én csak még a messzeségbe?
A fénykép most egyszer talán csal?
A végesnek tán mégse vége –
S vigasztalódom öncsalással

De nemcsak a szemem – az állam
járomcsontom (mit rejtve rejtek)
az orrom a nyakam a szájam
már rendben lenni elfelejtett?

Ilyen lepusztult még nem eddig
Sajnálnám is ha illenék ez
Máskor bíztam most visszatetszik
nincs semmi kedvem az egészhez

szemem nem lesz arcom behorpad
szám széle durcásan legörbül
s ha látok úgy látok maholnap
csak belülről már csak belülről

Tömörülnek

Ahogy tölcsérbe ömlik a homok:

sűrűlve tömörülnek egyre másra
gondolataim
egy tölcsér-cső felé

Előbb gyerekkorom virágpettyes meséi
mezítláb talpaim alatt engedelmes növények
messzebb egy nagyszerű folyam
és csak a fürdés csak a nap
és csak a fény-híd a vízen:

ahogy tölcsérbe a homok...

Majd a borzas kamaszkor
mindig-szerelem egy-kívánság
növekvő félelem hogy meghalok
vad képzelődés valaki leszek
hogy leszek valaki:

ahogy tölcsérbe...

Aztán a szép és szörnyű férfikor
három apróság karjai nyakam körül
csodálatos asszony-társ rosszba-jóba
és munka munka munka
kevés napfény és ormótlan sötétség
véglegessé kifaragott arc
könnyű nehéz futó szerelmek:

ahogy tölcsérbe...

És most a vénség
újabb gyerekkarok nyakam körül
leépülő test
áruló szervek botló működései
baljós de már nem félremagyarázható jelek
kezdődő visszaszámlálás
ugráló fantázia hogy mi is lesz és mikor:

ahogy tölcsérbe...

Betűrendes mutató

A fű / 178
Agónia / 128
A híd panasza / 10
Ahogyan most van / 164
Ajándék / 42
A „Jó Halál"-templom kriptájában / 32
A kék madár / 147
A kézműves halála *(Martyn Ferenc élő szellemének)* / 151
A kisebb út / 132
A költészetről / 159
A közelgő fal / 123
Alázat / 16
A legszebb hang is / 155
Alkonyat a város-szélről / 12
A magányról / 14
A másik rejtély / 112
Amor sanctus / 37
Anabázis / 86
Anti-Orpheusz / 154
Anyám / 39
Anyám halottas ágyon / 53
A nyugtalanság dicsérete / 32
Apa-sirató *(Várkonyi Nándor halott)* / 99
A pásztor szava / 139
A prédikátor könyve / 92
A régi szenvedély / 156
Ars amatoria / 56
Ars poetica / 50
A szavak bolyhai / 157
A tavaszi kert és gazdája / 96
A túli Nap felé / 114
A város oldalában / 110
A világ közérzetéért / 153
A világ küszöbei / 106
Azonosulás / 137
Az öreg Milton / 75
Az utolsó ítéletkor / 117
Az ürögi erdőben / 28

Állapot-rajz / 161
Állomás / 93
Álság / 149
Áprilisi változatok / 71

Balatoni néhánysorosok *(A tóhoz türelmetlenül, Este, Parti kártyázó, Beat-zenekar az Ibolyában, Javaslat, Tücskök, A nyaraló dicsérete)* / 83–84
Bátyám ravatalánál / 140
Belül ég / 168
Betelik / 115
Beszélgetés a költészetről / 82
Bírok-e még? / 162
Biztos biztatás / 172
Bogácsné és a púp / 64
Bolyongó / 68
Borsszemek / 45
Bőrt-bőrhöz / 143
Búcsú-évad / 147

Capitolium / 31
Címjegyzék / 175
Cyrano éneke / 127

Csak a hiány / 130
Csak az segít / 122
Csak azt nem / 82
Csak egy-egy szó / 156
Családi följegyzések / 77
Családi haláleset / 174
Csata / 28
Csikorgó / 170
Csörög a fagyos föld / 30

Danse macabre / 135
Dávid tánca / 119
Dialógus / 148

Egry műtermében / 110

Egy halott költőhöz / 9
Egy megfagyott körtefa-csemetére / 26
Egy régi folyóiratra / 89
Egy szamócató tavasszal / 79
Elalvó / 172
Eljön mindenképp / 150
Ellentáborok / 122
Előkészítő megbeszélés a 40 éves érettségi találkozóra / 98
Előre-hátra / 132
Előrelátás / 131
Előszó / 13
Emlék / 15
Epigrammák *(Egy ifjú költőre, Vie romancée, Egy kritikusra, A beérkezett, A szerény, A gerinces, Finnyás disznó, Irodalom, „Fővárosi" író, Irodalmi mindenes, Egyéb)* / 46
Esti ablak mögött / 51
Exodus / 114
1978. július / 108

Ébren / 106
Én gyönge lélek / 126
Én Noé-bárkám / 94

Faültető / 43
Férfikor / 36
Folyamat / 122
Fordított kígyó / 70
Fordítva inkább / 141
Följegyzés / 40
Franz Kafka: Levelek Milénához / 67

Gonoszkodik a test / 116
Groteszk / 46

Gyermek / 53
Gyermekkori táj / 29

Ha / 106
Ha élnétek / 84
Helyet keres / 81
Hiába / 173
Hitvita / 161
Hogy példa is lehessünk / 77
Húsvét / 143
Hűs rend felé / 56
Idegen szél / 118
Idegen város / 53
Idő-infláció / 81
Időjáték / 81
Igló, 1880. október 13. / 88
Ingerszegénység / 163
Inkább biztató / 144
Istennek / 11
Isten pólyása / 117
Istenről, öregedőben / 134

Janus Medvevárban / 86
Jákob példája / 120
Jékely Zoltán meghalt / 124
Jobb / 100
Jó lenne lassan / 86
Jön az angyal / 62

Kamasz-naplóból / 90
Káromkodás után / 160
Kárunkra vagy javunkra / 169
Kendő / 17
Kertem / 138
Kérdés a XX. században / 45
Késő / 92
Késő dalok / 50
Késő délután / 121
Két Ady-érem / 109
Két bátyámra / 54
Kétely / 150
Kétféle idő / 165
Két metamorfózis / 63
Kifészkelések / 105
Kisdednyi vállad / 171
Kiűzetés / 63
Kodály / 66
Kora tél / 166
Köd a városon / 93
Költők, fiatalok / 125
Könyveim / 136
Körtefa / 78
Kulcsra zárul / 162

Lassan felé is / 148
Lámpás / 63
Látvány / 55
Lefelé / 35
Legújabb fotómra / 176
Lehetetlen (Csak gondolom...) / 111

Lehetetlen (Kezdem fölfogni...) / 131
Leszek-e? / 127
Lélek és ősz / 72

Magányosodás / 176
Mai La Fontaine / 112
Majd / 153
Martyn Ferencnek / 73
Május / 15
Március / 26
Már nem odázhatom / 55
Másik nyelv / 107
Másik ősz / 55
Mégis könnyebb / 76
Mégis megszólalok / 156
Mértékkel ismeri magát / 175
Mi lesz? / 56
Mint a csapat / 94
Miserabilis / 160
Mit ér? / 170
Mi volt e test / 115
Mostanában / 171
Most készül / 92
Most lejár / 164
Mozdulatlanság / 9

Nehezen s gazdagon / 92
Neked / 41
Nem képzelet / 172
Nem küszködnék / 94
Nélkülem is / 108
Nincs többé / 151
Nosztalgia / 43
Novemberi délelőtt / 78
Nő kutyával / 62

Nyárdélutáni dörmögés / 167
Nyáréjszaka / 50

Ocsúdó évek / 20
Október / 30
Otthon. Három lány / 68

Ő / 85
Önvédelem / 115
Öröklét / 130
Őszi kert / 79
Ötösfogatom / 141
Ötven és másik ötven / 167
Padlás-Odüsszeia / 96
Parabola / 107
Pietà *(Michelangelo szobra a firenzei Akadémián)* / 32

Rám számíthat / 71
Ritmus, rend, zene / 61
Római vázlatok *(Alvó Ariadné, Krisztusnak Rómából, Hazavágyó)* / 31
Romantika: / 128
Rom és rét / 95
Ront egyirányú szenvedéssel / 152

Saját utak / 172
Séta és meditáció / 51
Simeon tűnődése / 120
Sok költő... / 158

Szabadulás / 12
Szamócavirág / 126
Szép maradt / 91
Szólalj meg bennem! / 11
Szomját meg éhét / 44
Szülőház / 98

Tanú / 111
Terjeszkedik a sivatag / 168
Tél, ablakból / 138
Téli ünnep / 73
Threnos / 39
Tiszta tollal / 166
Tömörülnek / 177
Töredék Bartókról / 88
Tudni kell / 101
Túltermő gyümölcsfa / 80

Új Halál-versek / 18
Új házak / 82
Újra a tücskök! / 109
Unoka / 97
Unoka-rigmusok / 142

Ünnep / 129
Úr utánam / 170

Valakit valamikor valahogyan / 158
Valami tudja / 79
Van nála / 174
Vasárnap délelőtt / 44
Vázlatok portrékhoz / 64

Veled a télbe / 55
Verkli-körökben / 149
Verseim sorsa / 66
Vers lett / 137
Vers Rómából / 33
Világ körüli utazás / 95
Villanások / 61
Virrasztó / 131
Visszanézés / 162
Vízszag / 90

Weöres Sándornak / 140

Tartalom

Tavasz
1937–1964

Mozdulatlanság / 9
Mozdulatlanság / 9
Egy halott költőhöz / 9
A híd panasza / 10
A híd panasza / 10
Szólalj meg bennem! / 11
Istennek / 11
Alkonyat a város-szélről / 12
Szabadulás / 12
Szabadulás / 12
Előszó / 13
A magányról / 14
Emlék / 15
Május / 15
Alázat / 16
Kendő / 17
Új Halál-versek / 18
Ocsúdó évek (részlet) / 20
A szó ünnepe / 26
Egy megfagyott körtefa-csemetére / 26
Március / 26
Csata / 28
Az ürögi erdőben / 28
Gyermekkori táj / 29
Október / 30
Csörög a fagyos föld / 30
Római vázlatok *(Alvó Ariadné, Krisztusnak Rómából, Hazavágyó)* / 31
Capitolium / 31
A „Jó Halál"-templom kriptájában / 32
Pietà *(Michelangelo szobra a firenzei Akadémián)* / 32
Vers Rómából / 33
A nyugtalanság dicsérete / 34
Lefelé / 35
Férfikor / 36
Amor sanctus / 37
Threnos / 39
Anyám / 39
Följegyzés / 40
Neked / 41
Ajándék / 42
Nosztalgia / 43
Séta és meditáció / 43
Faültető / 43
Vasárnap délelőtt / 44
Szomját meg éhét / 44
Kérdés a XX. században / 45
Borsszemek / 45
Groteszk / 46
Epigrammák *(Egy ifjú költőre, Vie romancée, Egy kritikusra, A beérkezett, A szerény, A gerinces, Finnyás disznó, Irodalom, „Fővárosi" író, Irodalmi mindenes, Egyéb)* / 46
Ars poetica / 50
Késő dalok / 50
Nyáréjszaka / 50
Esti ablak mögött / 51
Séta és meditáció / 51
Idegen város / 53
Gyermek / 53
Anyám halottas ágyon / 53
Két bátyámra / 54
Látvány / 54
Másik ősz / 55
Már nem odázhatom / 55
Veled a télbe / 55
Mi lesz? / 56
Ars amatoria / 56
Hűs rend felé / 56

Nyár
1965–1976

Lélek és ősz / 61
Ritmus, rend, zene / 61
Villanások / 61
Jön az angyal / 62
Nő kutyával / 62
Két metamorfózis / 63
Kiűzetés / 63
Lámpás / 63
Bogácsné és a púp / 64
Vázlatok portrékhoz / 64
Verseim sorsa / 66
Kodály / 66
Franz Kafka: Levelek Milénához / 67
Otthon. Három lány / 68
Bolyongó / 68
Fordított kígyó / 70
Rám számíthat / 71
Áprilisi változatok / 71
Lélek és ősz / 72
Téli ünnep / 73
Időjáték / 73
Martyn Ferencnek / 73
Az öreg Milton / 75
Mégis könnyebb / 76
Hogy példa is lehessünk / 77
Családi feljegyzések / 77
Novemberi délelőtt / 78
Körtefa / 78
Őszi kert / 79
Valami tudja / 79
Egy szamócató tavasszal / 79
Túltermő gyümölcsfa / 80
Idő-infláció / 81
Helyet keres / 81
Időjáték / 81
Új házak / 82
Csak azt nem / 82
Beszélgetés a költészetről / 82
Balatoni néhánysorosok *(A tóhoz türelmetlenül, Este, Parti kártyázó, Beat-zenekar az Ibolyában, Javaslat, Tücskök, A nyaraló dicsérete)* / 83–84
Anabázis / 85
Ha élnétek / 85
Ő / 85
Anabázis / 86
Jó lenne lassan / 86
Janus Medvevárban / 86
Töredék Bartókról / 88
Igló, 1880. október 13. / 88
Egy régi folyóiratra / 89
Vízszag / 90
Kamasz-naplómból / 90
Szép maradt / 91
Nehezen s gazdagon / 92
A prédikátor könyve / 92
Most készül / 92
Késő / 92
Köd a városon / 93
Észrevételek / 93
Állomás / 93
Nem küszködnék / 94
Mint a csapat / 94
Én Noé-bárkám / 94
Világ körüli utazás / 95
Rom és rét / 95
A tavaszi kert és gazdája / 96
Padlás-Odüsszeia / 96
Unoka / 97
Szülőház / 98
Előkészítő megbeszélés a 40 éves érettségi találkozóra / 98
Apa-sirató *(Várkonyi Nándor halott)* / 99
Jobb / 100
Tudni kell / 101

Ősz
1977–1984

A világ küszöbei / 105
Kifészkelések / 105
Ha / 106
A világ küszöbei / 106
Ébren / 106
Parabola / 107
Másik nyelv / 107
Nélkülem is / 108

1978. július / 108
Újra a tücskök! / 109
Két Ady-érem / 109
A város oldalában / 110
Egry műtermében / 110
Tanú / 111
Lehetetlen / 111
A másik rejtély / 112
Mai La Fontaine / 112
A túli Nap felé / 114
Exodus / 114
Mi volt e test / 115
Önvédelem / 115
Betelik / 115
Gonoszkodik a test / 116
Az utolsó ítéletkor / 117
Isten pályása / 117
Simeon tűnődése / 118
Idegen szél / 118
Dávid tánca / 119
Jákob példája / 120
Simeon tűnődése / 120
Késő délután / 121
Folyamat / 122
Ellentáborok / 122
Csak az segít / 122
A közelgő fal / 123
Jékely Zoltán meghalt / 124
Költők, fiatalok / 125
Én gyönge lélek / 126
Szamócavirág / 126
Cyrano érdeke / 127
Leszek-e? / 127
Romantika: / 128
Agónia / 128
Ünnep / 129
Csak a hiány / 130
Öröklét / 130
Görbül az idő / 131
Lehetetlen / 131
Virrasztó / 131
Előrelátás / 131
Előre-hátra / 132
A kisebb út / 132
Istenről, öregedőben / 134
Danse macabre / 135
Könyveim / 136
Vers lett / 137
Azonosulás / 137
Kertem / 138
Tél, ablakból / 138
A pásztor szava / 139
Weöres Sándornak / 140
Bátyám ravatalánál / 140
Fordítva inkább / 141
Ötösfogatom / 141
Unoka-rigmusok / 142
Húsvét / 143
Bőrt-bőrhöz / 143
Inkább biztató / 144

Tél
1985–1995

A szavak bolyhai / 147
Búcsú-évad / 147
A kék madár / 147
Lassan felé is / 148
Dialógus / 148
Álság / 149
Verkli-körökben / 149
Eljön mindenképp / 150
Kétely / 150
Nincs többé / 151
A kézműves halála *(Martyn Ferenc élő szellemének)* / 151
Ront egyirányú szenvedéssel / 152
Majd / 153
A világ közérzetéért / 153
Anti-Orpheusz / 154
A legszebb hang is / 155
Csak egy-egy szó / 156
Mégis megszólalok / 156
A régi szenvedély / 156
A szavak bolyhai / 157
Valakit valamikor valahogyan / 158
Sok költő... / 158
A költészetről / 159
Szemközt vele / 160
Miserabilis / 160
Káromkodás után / 160
Hitvita / 161
Állapot-rajz / 161
Bírok-e még? / 162
Kulcsra zárul / 162
Visszanézés / 162

Ingerszegénység / 163
Most lejár / 164
Ahogyan most van / 164
Kétféle idő / 165
Kora tél / 166
Tiszta tollal / 166
Ötven és másik ötven / 167
Nyárdélutáni dörmögés / 167
Terjeszkedik a sivatag / 168
Belül ég / 168
Kárunkra vagy javunkra / 169
Csikorgó / 170
Csikorgó / 170
Mit ér? / 170
Úr utánam / 170
Mostanában / 171
Kisdednyi vállad / 171
Biztos biztatás / 172
Elalvó / 172
Saját utak / 172
Nem képzelet / 172
Hiába / 173
Van nála / 174
Családi haláleset / 174
Asztalfiók / 175
Mértékkel ismeri magát / 175
Címjegyzék / 175
Magányosodás / 176
Legújabb fotómra / 176
Tömörülnek / 177
A fű / 178

Utószó / 179
Betűrendes mutató / 185